

УДК 346.91

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.60>

ПОНЯТТЯ КРЕДИТОРА У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО (НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ)

Ярмоленко О.С.,*кандидат юридичних наук,
докторант Донецького державного університету
внутрішніх справ*

Ярмоленко О.С. Поняття кредитора у справі про банкрутство (неплатоспроможність).

У статті досліджено поняття та види кредиторів у справі про банкрутство (неплатоспроможність). Звертається увага, що в умовах економічної нестабільності, що викликана воєнним станом в Україні, кількість справ про банкрутство збільшується. Багато суб'єктів господарювання опинилося у стані неспроможності сплати свої заборгованості і, як наслідок, неможливості здійснення подальшої господарської діяльності. Тому більш важливим є чітке визначення статусу кредиторів, особливо в умовах прагнення України перевантажити економіку в складних умовах та залучити інвестиції на відбудову.

Підкреслено, кредитор має одну із основних позицій при розгляді справи про банкрутство (неплатоспроможність). Від визначення його правового статусу, прав та обов'язків, а також можливості використовувати їх залежить досягнення основної мети банкрутства – задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи.

Проаналізовано поняття кредитора за законодавством та думки вчених стосовно правового статусу кредитора. Виділено та розглянуто категорії кредиторів, визначено їх особливості та повноваження залежно від категорії. Запропоновано внесення змін до законодавства стосовно визначення привілейованих кредиторів як таких, чиї вимоги не потребують судового визнання і можуть бути задоволені протягом всієї процедури банкрутства.

Підтримана точка зору, що правовий статус кредитора як учасника справи про банкрутство має комплексний характер і включає матеріальну і процесуальну складові. Матеріальні відносини між боржником і кредитором у праві неспроможності обов'язково повинні трансформуватись у процесуальні, інакше після порушення провадження у справі про банкрутство матеріальні відносини не зможуть бути реалізовані.

Доведено, що кредитор набуває процесуального статусу учасника не після винесення судом ухвали про визнання його вимог, оскільки тоді

зникає легітимна основа вчинення кредитором процесуальних дій, а з моменту отримання судом заяви кредитора з вимогами до боржника, яка подається особою на підставі законодавства.

Зазначено, що враховуючи нові економічні реалії, важливо переглянути черговість задоволення вимог кредиторів, особливо у контексті руйнувань та втрат, спричинених війною. Наголошено на необхідності запровадження більш прозорих механізмів взаємодії між боржником та кредиторами, включно з цифровими інструментами для моніторингу справ про банкрутство.

Ключові слова: банкрутство, господарський процес, кредитор, господарський суд, неплатоспроможність, заборгованість.

Iarmolenko O. S. The concept of a creditor in a case of bankruptcy (insolvency).

The article examines the concepts and types of creditors in the case of bankruptcy (insolvency). Attention is drawn to the fact that in the conditions of economic instability caused by the state of war in Ukraine, the number of bankruptcy cases is increasing. Many economic entities found themselves in a state of inability to pay their debts and, as a result, the impossibility of carrying out further economic activities. Therefore, it is more important to clearly define the status of creditors, especially in the conditions of Ukraine's desire to overload the economy in difficult conditions and attract investments for reconstruction.

It is emphasized that the creditor has one of the main positions when considering a bankruptcy (insolvency) case. The achievement of the main goal of bankruptcy depends on the determination of its legal status, rights and obligations, as well as the ability to use them – the satisfaction of creditors' demands, as well as the restoration of the solvency of an individual.

The concept of a creditor according to legislation and the opinions of scientists regarding the legal status of a creditor are analyzed. The categories of creditors were identified and considered, their features and powers were determined depending on the category. Amendments to the legislation

regarding the definition of privileged creditors as those whose claims do not require judicial recognition and can be satisfied throughout the bankruptcy procedure are proposed.

The opinion is supported that the legal status of the creditor as a participant in the bankruptcy case is complex and includes material and procedural components. The material relations between the debtor and the creditor in insolvency law must necessarily be transformed into procedural ones, otherwise, after the initiation of bankruptcy proceedings, the material relations will not be able to be realized.

It has been proven that the creditor acquires the procedural status of a participant not after the court issues a decision on the recognition of his claims, since then the legitimate basis for the creditor to take procedural actions disappears, but from the moment the court receives the creditor's statement with requirements to the debtor, which is submitted by a person on the basis of legislation.

It is noted that, taking into account the new economic realities, it is important to review the order of satisfaction of creditors' demands, especially in the context of the destruction and losses caused by the war. The need to introduce more transparent mechanisms of interaction between the debtor and creditors, including digital tools for monitoring bankruptcy cases, was emphasized.

Key words: bankruptcy, economic process, creditor, economic court, insolvency, debt.

Постановка проблеми. Банкрутство за законодавством визначається як інститут, який реалізується лише через судовий процес, де основну роль, крім господарського суду грають сторони процесу, а саме боржник та кредитор. Розуміння, хто саме є кредитором, важливе для справедливого розподілу активів боржника та захисту прав усіх учасників процесу.

В умовах економічної нестабільності, що викликана воєнним станом в Україні, кількість справ про банкрутство збільшується. Багато суб'єктів господарювання опинилося у стані неспроможності сплати свої заборгованості і, як наслідок, неможливості здійснення подальшої господарської діяльності. Окрім того, у значній кількості суб'єктів господарювання було знищено майно повністю або зазнало часткового чи повного руйнування. Вони були вимушені здійснити релокацію бізнесу, а окрім іншого, і пристосовуватися до роботи в умовах тривалої відсутності електропостачання [1, с. 334–337].

Усі ці процеси свідчать про те, що станом на сьогодні надзвичайно актуальним є виокремлення питань пов'язаних з банкрутством, особливо стосовно безпосередніх учасників процесу, оскільки нинішні буремні часи сприяють тому,

що багато суб'єктів господарювання перебувають на межі банкрутства. Тому більш важливим є чітке визначення статусу кредиторів, особливо в умовах прагнення України перевантажити економіку в складних умовах та залучити інвестиції на відбудову.

В судовому процесі важливо розуміти, як закон визначає кредиторів, їх пріоритети та права на активи боржника, щоб протягом судового процесу кредитор мав можливість використовувати всі надані законодавством можливості не порушуючи права та інтереси інших учасників процесу. У сучасних справах про банкрутство, кредитори відносяться до різних категорій, що іноді призводить до правових конфліктів. Дослідження поняття кредитора допомагає краще орієнтуватися у пріоритетах задоволення вимог та вирішення таких конфліктів. Крім того, прагнення України гармонізувати національне законодавство до європейської правової системи, також викликає необхідність дослідження поняття кредитора.

Таким чином, поняття кредитора у справах про банкрутство (неплатоспроможність) є актуальним через його центральну роль в процесі банкрутства, забезпечення справедливого розподілу активів боржника та загального впливу на економіку та правозастосовну практику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну основу статті становлять праці таких вчених, як О.А. Беляневич, А.А. Бутирський, І.А. Бутирська, Л.І. Грабован, В.В. Джунь, Ю.В. Кабенюк, Л.М. Ніколенко, О.П. Подцерковний, Б.М. Поляков, Р.Б. Поляков, Т.В. Степанова, М.І. Тітов та ін. Разом із тим актуальним залишається визначення поняття кредитору, особливо в умовах євроінтеграційних процесів в Україні.

Метою статті є дослідження поняття кредитора у справі про банкрутство (неплатоспроможність), визначення особливостей в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Кредитор має одну із основних позицій при розгляді справи про банкрутство (неплатоспроможність). Від визначення його правового статусу, прав та обов'язків, а також можливості використовувати їх залежить досягнення основної мети банкрутства – задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи.

Л.І. Грабован підкреслює, що у розвинутих країнах світу в законодавстві про неспроможність переважає така ідеологія банкрутства, коли винуватцем фінансових проблем визначається боржник, а тому вважається несправедливим перекладати на добросовісних осіб – кредиторів – тягар майнових втрат, виникаючих при таких проблемах. Виходячи із цього основною метою відповідних правил визнається

не врятування боржника, а забезпечення майнових інтересів кредиторів шляхом максимального задоволення їх вимог. При цьому основні засоби, що використовуються, – це розпорядчі процедури та ліквідація боржника, що провадяться оперативно. Захист інтересів кредиторів здійснюється шляхом ліквідації або продажу бізнесу, доки його вартість не зменшилась. Реабілітаційні процедури при цьому вводяться тільки за ініціативою кредиторів або у межах, що не суперечать їх інтересам [2].

Кодекс України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ) визначає кредитора як юридичну або фізичну особа, а також контролюючий орган, уповноважений відповідно до Податкового кодексу України здійснювати заходи щодо забезпечення погашення податкового боргу та недоїмки зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у межах своїх повноважень, та інші державні органи, які мають вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, які мають підтверджені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника [3].

І.А. Бутирська зазначає, що правовий статус кредитора як учасника справи про банкрутство носить переважно комплексний характер, і обов'язково включає в себе і матеріальну, і процесуальну складові. Матеріальні відносини між боржником і кредитором у праві неспроможності обов'язково повинні трансформуватись у процесуальні, інакше після порушення провадження у справі про банкрутство матеріальні відносини не зможуть бути реалізовані [4, с. 105].

О.А. Латинін також визначає кредитора з точки зору матеріального і процесуального права. З точки зору матеріального права, кредитор у справі про банкрутство – це фізична або юридична особа, органи державної влади з відповідними вимогами до боржника. З позиції процесуального права – це особи, що мають відповідний обсяг господарської процесуальної правоздатності для набуття статусу сторони в провадженні у справі про банкрутство [5, с. 10].

КУзПБ виокремлює наступні категорії кредиторів:

1) конкурсні кредитори – кредитори за вимогами до боржника, що виникли до відкриття провадження у справі про банкрутство і виконання яких не забезпечено заставою майна боржника.

Конкурсні кредитори мають найбільше повноважень в процесі банкрутства, оскільки вони голосують на зборах кредиторів щодо таких важливих питань, як схвалення плану санації

боржника та схвалення внесення змін до нього, а також звернення до господарського суду з клопотанням про введення наступної процедури у справі про банкрутство. Конкурсні кредитори за вимогами, що виникли до дня відкриття провадження у справі про банкрутство, зобов'язані подати до господарського суду письмові заяви з вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують, протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство. У рамках провадження у справі про банкрутство вимога повинна бути зареєстрована в списку банкрутів.

2) забезпечені кредитори – кредитори, вимоги яких до боржника або іншої особи забезпечені заставою майна боржника. Забезпечені кредитори зобов'язані подати заяву з грошовими вимогами до боржника під час провадження у справі про банкрутство в частині вимог, що є незабезпеченими, або за умови відмови від забезпечення. Вони можуть повністю або частково відмовитися від забезпечення. Якщо вартості застави недостатньо для покриття всієї вимоги, кредитор повинен розглядатися як забезпечений лише в частині вартості предмета застави. Залишок вимог вважається незабезпеченим. Вони мають особливі права при схваленні плану реструктуризації боргів та зміни до нього. Він вважається схваленим, якщо його підтримали всі забезпечені кредитори та не менше 50 відсотків конкурсних кредиторів.

3) поточні кредитори – кредитори за вимогами до боржника, що виникли після відкриття провадження у справі про банкрутство [3]. Подання заяви з поточними кредиторськими вимогами аналогічне поданню заяви з конкурсними вимогами, відмінність лише полягає у тому, що заяву слід спочатку надсилати не розпоряднику майна боржника, а вже ліквідатору банкрута. До визнання боржника банкрутом спори боржника з кредиторами, які мають поточні вимоги до боржника, вирішуються в межах справи про банкрутство шляхом їх розгляду у позовному провадженні господарським судом. Також поточні кредиторські вимоги розглядаються з аналогічним застосуванням до таких вимог підвищеного стандарту доказування. Заявляти поточні кредиторські вимоги варто до моменту здійснення розподілу ліквідатором банкрута коштів від продажу ліквідаційної маси, оскільки подання заяви з поточними кредиторськими вимогами не є підставою для перерозподілу між кредиторами зазначених коштів [6]. Заяви з вимогами поточних кредиторів розглядаються господарським судом у порядку черговості їх надходження. За результатами розгляду зазначених заяв господарський суд своєю ухвалою визнає чи відхиляє (повністю або частко-

во) вимоги таких кредиторів. Вимоги поточних кредиторів погашаються в порядку черговості, визначеної ст. 64 КУЗПБ. Якщо кредитор заявив вимоги після здійснення розрахунків з іншими кредиторами, сплачені таким кредиторам кошти поверненню не підлягають.

Б.М. Поляков, проводить поділ кредиторів залежно від участі у справі про банкрутство на конкурсних (яких, своєю чергою, поділяє на ініціюючих, вимушених та привілейованих) та неконкурсних (до яких належать поточні, заставні, речові та інші). Конкурсні кредитори є одними з основних учасників провадження у справі про банкрутство, вони активно впливають на всю процедуру банкрутства і часто приймають доленосні рішення стосовно боржника. Ініціюючі – це ті кредитори, які безпосередньо порушують провадження у справі про банкрутство. Вимушені – це кредитори, які звернулися до господарського суду протягом тридцяти днів від дня офіційного оприлюднення оголошення про порушення провадження у справі про банкрутство. Привілейовані – це такі кредитори, на вимоги яких не поширюється мораторій [7, с. 77–86]. І.А. Бутирська також визначає привілейовані кредитори як такі, на вимоги яких не поширюється мораторій [8, с. 129]. Натомість О.А. Латинін зазначає, що привілейовані кредитори – кредитори, вимоги яких не потребують визнання судом і можуть задовольнятися протягом всієї процедури банкрутства [9, с. 24].

Тому пропонується доповнити КУЗПБ нормою з визначенням привілейованих кредиторів як кредиторів за вимогами до боржника, що виникли до відкриття провадження у справі про банкрутство, які не потребують визнання судом і можуть задовольнятися протягом всієї процедури банкрутства.

Але слід підкреслити, що згідно законодавству сторонами у справі про банкрутство (неплатоспроможність) визнаються конкурсні кредитори (голова комітету кредиторів), забезпечені кредитори, боржник (банкрут) [3].

Касаційний господарський суд Верховного Суду у постанові від 16.07.2020 р. у справі № 910/4475/19 визначив, що лише після вчинення всіх передбачених законом дій та прийняття судом відповідної ухвали про повне або часткове визнання його вимог кредитор набуває статусу учасника провадження у справі про банкрутство та повну процесуальну дієздатність (здатність особисто здійснювати процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді). Проте кредитори мають право на оскарження відповідних ухвал у справі про банкрутство як особи, які не брали участі у справі з моменту подання такими кредиторами лише заяв з вимогами до боржника [10]. Верховний Суд постановою від 22.07.2020 р. у справі № 904/4681/19

зазначені правові висновки деталізував і підкреслив, що право на апеляційне оскарження судових рішень місцевого господарського суду мають учасники справи про банкрутство та інші, окрім кредиторів, юридичні особи, а також державні та інші органи, зокрема контролюючі органи, які не є учасниками справи, однак лише в тому разі, якщо оскаржуване судове рішення безпосередньо вирішує питання про їхні права та обов'язки [11].

У науковому висновку поважні вчені підкреслюють, що набуття процесуального статусу учасника справи про банкрутство або господарської справи може відбуватись як ухваленням відповідного процесуального документа (ухвали), так і явочним (заявочним) порядком, коли певна особа бере участь у судовому засіданні після відповідної перевірки документів, що підтверджують повноваження особи (представника особи) як учасника [12].

Частина 2 ст. 47 КУЗПБ зазначає, що господарський суд у попередньому засіданні розглядає всі вимоги кредиторів, що надійшли протягом строку, передбаченого ч. 1 ст. 45 КУЗПБ, у тому числі щодо яких були заперечення боржника або розпорядника майна. КУЗПБ встановлює порядок вступу у справу кредитора та набуття ним статусу учасника справи про банкрутство, яка починається з подання до суду заяви кредитора з майновими вимогами до боржника і закінчується визнанням або відхиленням повністю чи частково вимог кредитора. Причому важливим є те, що суд визнає саме його вимогу, а не легалізує його статус як кредитора. Після визнання кредитор наділяється процесуальними правами учасника справи, які передбачені не тільки КУЗПБ, а й Господарським процесуальним кодексом України, наприклад, брати участь у засіданнях суду, знайомитись з матеріалами справи, подавати суду заяви і клопотання тощо. Специфічні права, якими наділяється кредитор як учасник справи на стадії розгляду його вимог та проведення попереднього засідання, надаються кредитору з метою захисту його інтересів на цій стадії – він має право (та обов'язок) не лише підтверджувати розмір своїх вимог, а й заперечувати перед судом проти вимог інших кредиторів [12].

Отже, слід погодитися, що кредитор набуває процесуального статусу учасника не після винесення судом ухвали про визнання його вимог, оскільки тоді зникає легітимна основа вчинення кредитором процесуальних дій, а з моменту отримання судом заяви кредитора з вимогами до боржника, яка подається особою на підставі ч. 1 ст. 45 КУЗПБ.

Висновки. На підставі зробленого аналізу наголошено на необхідності подальшої гармонізації національного законодавства України з

європейськими стандартами, з метою визначення статусу та повноважень різних категорій кредиторів у процедурах банкрутства. Крім того, пропонується внести зміни до КУзПБ стосовно деталізації правового статусу привілейованих кредиторів; оновлення підходів до черговості вимог кредиторів, особливо у контексті руйнувань та втрат, спричинених війною, а також запровадити більш прозорі механізми взаємодії між боржником та кредиторами, включно з цифровими інструментами для моніторингу справ про банкрутство. Реалізація цих пропозицій сприятиме підвищенню ефективності процедур банкрутства в Україні та зміцненню економічної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ніколенко Л.М. Особливості здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану: *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики в умовах воєнної агресії*: збірник матеріалів II Міжнар. наук. конф. (м. Кропивницький, 07 жовтня 2022 року). Кропивницький, 2022. С. 334–337.
2. Грабован Л.І. Правовий статус кредиторів у Кодексі України з процедур банкрутства. *Судова влада України. Господарський суд Одеської області*. URL: <https://od.arbitr.gov.ua/sud5017/pres-centr/news/831057>.
3. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
4. Бутирська І.А. Правовий статус учасників справи про банкрутство: Монографія. Чернівці: Технодрук, 2017. 184 с.
5. Латинін О.А. Правове регулювання захисту прав кредиторів у справі про неспроможність (банкрутство): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Харків. 2012. 20 с.
6. Оцоколич В. Ризик оголошення неплатоспроможності боржника. Як мінімізувати його для кредитора? *Liga Zakon*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/230650_rizik-ogoloshennya-neplatospromozhnost-borzhnika-yak-mnizmuvati-yogo-dlya-kreditora.
7. Поляков Б.М. Класифікація кредиторів боржника у процедурі банкрутства. *Санация та банкрутство*. 2004. № 1. С. 77–86.
8. Бутирська І.А. Кредитори як учасники провадження у справі про банкрутство. *Судова апеляція*. 2013. № 1 (30). С. 127–133.
9. Латинін О.А. Класифікація кредиторів у справах про банкрутство. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право*. Вип. 15. Ч. 2. С. 22–27.
10. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 16 липня 2020 р. у справі № 910/4475/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90743553>.
11. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 22 липня 2020 р. у справі № 904/4681/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90540484>.
12. Беляневич В.Е., Беляневич О.А. Науковий висновок щодо ретроспективного оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство, кредитором у справі, який на момент оскаржуваного судового рішення не є учасником справи про банкрутство, а набуває такого статусу після постановлення ухвали про визнання його грошових вимог до боржника. *Координата*. URL: <https://coordinata.com.ua/naukovij-visnovok>.